

»KAR SE JANEZEK NAUČI...«, JE PREMALO

Red. prof. dr.
Maca Jogan

Fakulteta za
družbene vede
Univerze v Ljubljani

POVZETEK

Vprašanje družbene neenakosti žensk in moških je v drugi polovici 20. stoletja postalo svetovni problem, ki so se ga resno lotile pomembne mednarodne organizacije (OZN) in državne skupnosti (EU) ter posamezne države. Zagotavljanje enakih možnosti za oba spola na vseh področjih in na vseh ravneh življenja je postalo ena prednostnih nalog EU, saj v sodobnih družbah še obstajajo različne oblike (odkrite in zlasti prikriti) diskriminacije po spolu. Avtorica v prvem delu razkriva ključne značilnosti moškosrediščnega tradicionalnega družbenega reda v zahodni civilizaciji ter predstavlja glavne značilnosti in nosilce zagotavljanja enakih možnosti žensk in moških od globalne do evropske ravni.

Pomembno vlogo pri odpravljanju diskriminacije imata formalno in neformalno izobraževanje. Ker pa morajo biti tudi izobraževalci in nosilci novih vzorcev odnosov med spoloma izobraženi, je pomembno vseživljenjsko izobraževanje odraslih, zlasti tistih, ki zasedajo ključne položaje odločanja na vseh področjih življenja. Zato avtorica v drugem delu prispevka predstavlja nekatere pristope in prakse takšnega izobraževanja v drugih državah članicah EU ter v Sloveniji.

Ključne besede: androcentrizen, diskriminacija žensk, izobraževanje odraslih, neenakost spolov

Star slovenski pregovor »kar se Janezek nauči, to Janez zna« vsekakor drži. Vendar je v začetku 21. stoletja koristno pomisliti tudi na staro Vodnikovo spoznanje, kako »vse na svet narobe gre« in da »pišče več kot puta ve«. Zadnji del misli brez dvoma velja za nenehno rastoče množstvo znanj iz informacijske visoke tehnologije, medtem ko je na nekaterih drugih področjih še vedno predvsem »puta« tista, ki daje znanje in zgled »piščetu«. To velja v veliki meri za vedenje o družbeni neenakosti spolov. Prav na tem področju je prišlo v zadnjih desetletjih do veliko novih spoznanj in novih praks, zato je potrebno posebno in stalno »dopolnilno« izobraževanje odraslih, da bodo lahko preoblikovali nekatere podedovane vzorce obnašanja in delovanja ter se spremembe v vsakdanjem življenju prenašali tudi na potomstvo.

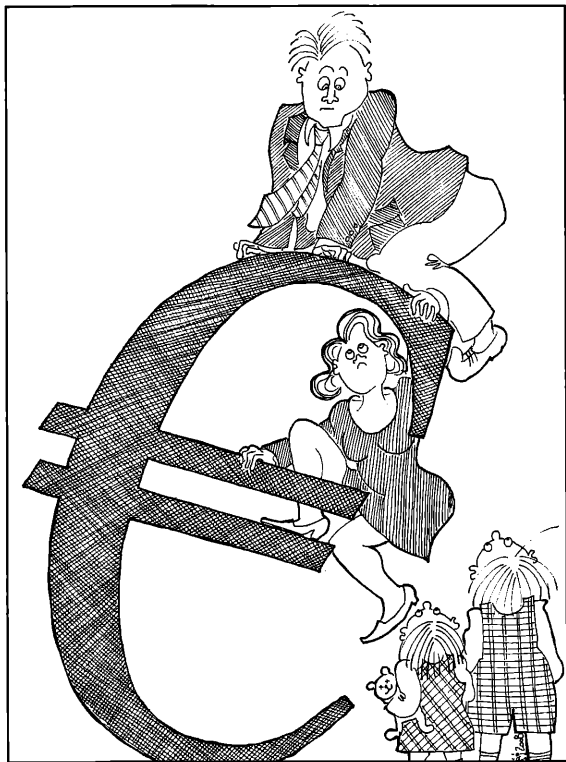
Namen tega prispevka je utemeljiti potrebo po spoznavanju nekaterih ključnih značilnosti spreminjanja položaja žensk v sodobni družbi, predstaviti nekatere najpomembnejše politične podlage za odpravljanje diskriminacije po spolu in opozoriti na vlogo ter raznolikost praks v izobraževanju odraslih, zlasti tistih, ki so nosilci političnega odločanja na vseh področjih življenja.

ZAKAJ JE ENAKOST MED SPOLOMA EDEN PREDNOSTNIH RAZVOJNIH CILJEV?

Zelo kratek odgovor se glasi: zato, ker je v sodobnosti v vseh družbah še veliko odkritih in zlasti prikritih oblik diskriminacije žensk, ker se mnoge – zlasti intelektualne – zmogljivosti žensk izgubljajo in ker se zelo počasi uresničuje

zahteva, da morajo biti človekove pravice tudi pravice žensk. Izenačevanje v pravicah pa nikakor ne pomeni odpravljanja bioloških razlik med spoloma,¹ temveč zmanjševanje velike družbene neenakosti po spolu. Zato ni naključje, da je Evropska komisija natančno opredelila nasprotujoča si pojma:² »Enakost spolov pomeni enako prepoznavnost, moč in udeležbo obeh spolov na vseh področjih javnega in zasebnega življenja. Enakost spolov je nasprotje neenakosti in ne različnosti spolov in skuša vzpodbuditi polno sodelovanje žensk in moških v družbi. Pomeni sprejemanje in enako vrednotenje razlik med ženskami in moškimi ter njihovih različnih vlog, ki jih imajo v družbi«.

Enakopravnost spolov je torej nujen pogoj, ki ob odpravljanju ovir in ustvarjanju enakih možnosti osebnostnega razvoja, omogoča sodelovanje moških in žensk na ekonomskem, političnem in socialnem področju. Vendar pot do tega cilja ni preprosta in kratka, kajti neenakost spolov je tako čvrsto vpletena v strukturo in delovanje družbe, da zahteva usklajeno, mnogostransko in nadzorovano spreminjanje na vseh ravneh: od oblikovanja osebnostne identitete in družbene vloge posamezne osebe prek različnih urejevalnih do nadzornih institucij v družbi. Poudariti je treba, da družbena struktura tradicionalno ni plod človeka nasploh, temveč je (bila več tisoč let) seksistično³ oblikovana predvsem po meri enega spola – moškega. Čeprav je v sodobnosti vrsta zunanjih izrazov moškosrediščne kulture manj opazna ali jih več ni, pa to še ne pomeni, da je androcentrizem⁴ izkoreninjen. Ob koncu 20. in v začetku 21. stoletja lahko govorimo le o začetni stopnji erozije te vrste seksizma, ki pa nikakor ni posledica neke »naravne« evolucije. Delitev dela in osebnostnih lastnosti po spolu je bila namreč (v vseh sistemih gospodovanja) strogo zamejena, utrjevana in nadzorovana tako, da so bili moškimi dodeljeni javna sfera in hierarhično višje mesto ter nadrejen položaj ne le v javni, temveč tudi v zasebni sferi.

Družbeno nujne in neprekinjene dejavnosti pri zagotavljanju obstoja posameznika in vrste so bile določene kot ženska dela in nižje vrednotene v primerjavi z javnimi (moškimi). Ženski je bila določena vloga (ujdomače(ne)ga bitja, ki je primarno »po naravi« mati in gospodinja ter prenašalka (spolno neenakih) vzgojnih vzorcev. Podobno kot moške prednosti so (bile) ženske prikrajšanosti institucionalno varovane in neenako obsežne glede na socialni položaj (Jogan; 1990: 33–45).

Tega »naravnega«, moško središčnega reda pa (niso in) ne zagotavljajo in varujejo le moški, temveč ga varuje tudi velik del žensk, kar nekateri označujejo kot paradoks. Poudariti je treba, da ne gre za nikakršen paradoks, temveč za križanje slojno/razredno različnih interesov

Zlasti za zadnja desetletja 20. stoletja je značilno, da prevladujejo neuravnotežene družbene in kulturne določilnice vsakdanjega življenja, kar pomeni za tiste, ki vstopajo v nove, netradicionalne vloge, posebno, dodatno breme, ki je spet spolno neenako razporejeno. Vstop žensk v javni prostor je namreč praviloma potekal po seštevalnem načelu (= tradicionalna + nova vloga), torej je šlo za pogojno vključevanje v javni prostor. Preprosto to pomeni, da ženske lahko delujejo javno na različnih področjih pod pogojem, da se zavedajo svoje primarne vloge (v zasebnem prostoru). Hkrati pa se vse bolj utrjuje spoznanje, da vstopanja žensk v javno delovanje ni spremljalo enako obsežno vstopanje moških v zasebni prostor. Za moške v glavnem ne velja seštevalni princip kot samoumevni imperativ organizacije življenja. Tisti (še vedno redki), ki pa začenejo uresničevati novo vlogo, v neuravnoteženih okoliščinah pogosto dobivajo predvsem negativne moralne »nagrade« v obliki zasmehovanja in zasramovanja. Takšno nagrajevanje korenini v institucionalnem redu, ki še ne vključuje v zadostni meri prerazporeditvenega načela, po katerem imata oba spola enakomerno določene odgovornosti in obveznosti na vseh področjih delovanja.

znotraj spola. V vseh družbah je večina prebivalstva (živela) v položaju večkratne prikrajšanosti. Dejstvo je, da so prikrajšanosti velikega dela moškega prebivalstva pogoj za prednost manjšine moških, kar se kaže v štirih dimenzijah: moč, delitev dela, spolnost in čustvenost, simbolnost. Vendar je večina moških na prikrajšanih, vladanih položajih svojo družbeno nemoč nadomestila z gospodovalno vlogo nad žensko v zasebnem (družinskem) prostoru. Moški na najnižji stopnički v javnem prostoru je bil še vedno gospodar v svoji družini. Vse prednosti so (bile) moškim institucionalno zagotovljene, čeprav neenako glede na socialni položaj. Ženske večinskih družbenih plasti so bile zadnji člen v verigi gospodovanja, odvisne od svojih skrbnikov, zato so morale delovati v skladu z »Njegovo voljo«. V tem podsistemu moškega gospodovanja je mogoče iskati tudi odgovor na vprašanje o trdoživosti nasilja v zasebnosti (v družini) ter razumeti »paradoks«, da (so) ženske same prispevale k ohranjanju neenakosti po spolu in diskriminaciji žensk.

Če upoštevamo celovitost in dolgotrajnost⁵ institucionalnih učinkov na oblikovanje spolno različnih identitet in vlog, potem ni naključje, da obstaja v sodobnosti vrsta kazalnikov, ki kažejo na to, da so ženske na različnih področjih javnega delovanja prikrajšane. Najbolj očiten kazalnik diskriminacije žensk v sodobni slovenski družbi je njihova nizka udeležba v političnem odločanju, kjer je prišlo do očitnega

nazadovanja v primerjavi z njihovo udeležbo v socialističnem sistemu;⁶ podobna tendenca je značilna tudi za druge postsocialistične družbe. V Evropi so se uravnoteženi udeležbi približale skandinavske države, Švedska pa je z uresničeno spolno izenačeno udeležbo že zgled za države po vsem svetu.

DRUŽBENA (NE)ENAKOST SPOLOV – SVETOVNI PROBLEM

Pomembno vlogo pri svetovnem ozaveščanju glede družbene enakosti spolov je brez dvoma odigrala OZN, ki se je že v *Ustanovni listini* (1945) zavela za »spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero ...«. Svetovna prizadevanja za enakost žensk sta spodbudila *Desetletje OZN za ženske: enakopravnost, razvoj in mir* (1976–1985), zlasti pa sprejem *Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk* (1979).⁷ Ta konvencija, ki vsebuje tudi natančno opredelitev »diskriminacije žensk«, je podlaga za redno (najmanj vsaka štiri leta) nadzorovanje držav članic glede uresničevanja priporočil OZN. Na svetovni konferenci v Nairobiju (1985) je bilo načelo integracije spolov dejansko vneseno kot cilj v razvojno politiko. Deset let kasneje, na Četrthi svetovni konferenci o ženskah v Pekingju (1995), pa je bil ta cilj, ki so ga dolžne uresničevati države članice, formalno sprejet v zaključnih dokumentih.

Vprašanje enakih možnosti za oba spola se je v zadnjih treh desetletjih že zasidrilo v jedru politike do spolov tako v Svetu Evrope kot v EU. Zaokrožena zakonska podlaga za celovito zagotavljanje enakih možnosti in enake obravnave spolov je bila v EU izoblikovana z *Amsterdamsko pogodbo* (1997), ki je začela veljati 1. maja 1999. S to pogodbo se je EU zavezala, da bo uveljavljala in spodbujala enakost moških in žensk ter si prizadevala odpravljati neenakost v vseh svojih aktivnostih in politikah. Določila te pogodbe so tako z natančno določenimi odgovornimi nosilci (od delodajalcev do mednarodnih organizacij) ter merili za ugotavljanje uresničevanja enakosti in odpravljanja diskriminacije dopolnila vrsto posebnih ukrepov za spodbujanje enakosti, ki jih je Evropski svet sprejel že 13. decembra 1984. Kot eno temeljnih načel, ki ga morajo pod nadzorom EU uresničevati države članice, je načelo enakih možnosti, tudi sestavni del *Acquis communautaire*, torej je (bilo) obvezno tudi za nove članice iz post-socialistične skupnosti.

V strategiji EU se dopolnjujeta dve strategiji za odpravljanje neenakosti: spolno specifični ukrepi naj bi podpirali ženske z odpravljanjem obstoječih neenakosti, medtem ko integracija enakih možnosti na vseh ravneh in na vseh področjih teži k preobrazbi institucij (»gender mainstreaming«). Prizadevanja za odpravo različnih vrst neenakosti po spolu v EU ne ostajajo zgolj na ravni zapisanih načrtov, resolucij, direktiv in priporočil,⁸ temveč že ti dokumenti vsebujejo pomembne mejnike, ki zadevajo način, čas ter nosilce nadzora in ocenjevanja uresničevanja.⁹

Uresničevanje te politike je v osemdesetih in devetdesetih letih potekalo v okviru srednjeročnih petletnih akcijskih načrtov. Ker so različna poročila ob koncu devetdesetih let 20. stoletja pričevala o obstoju raznovrstne neenakosti po spolu, se sistematična prizadevanja EU za zagotavljanje enakosti žensk in moških nadaljujejo tudi v prvem desetletju 21. stoletja s *Progra-*

mom v zvezi z okvirno strategijo Skupnosti za enakost spolov (2001–2005), ki pa je bil podaljšan do konca leta 2006. Eden od njegovih glavnih ciljev je bil, poleg »izboljšanja razumevanja vprašanj, povezanih z enakostjo spolov«, tudi »razvijanje usposobljenosti akterjev za učinkovito uveljavljanje enakosti spolov, zlasti s podpiranjem izmenjave informacij in dobre prakse ter s povezovanjem v mreže na ravni skupnosti (Equality ...; 2006: 80). V drugi polovici tega desetletja pa prizadevanja za dejansko enakost žensk in moških potekajo skladno z *Načrtom za enakost žensk in moških*¹⁰ (v okviru programa »Progress«), ki je bil sprejet 1. marca 2006 za obdobje od 2006 do 2010.

V tem načrtu so podrobno razčlenjeni cilji in akcije za uresničevanje enakosti spolov na šestih prednostnih področjih: enaka ekonomska neodvisnost za ženske in moške, usklajevanje poklicnega z zasebnim in družinskim delom, enaka udeležba pri političnem odločanju, odpravljanje vseh oblik na spolu temelječega nasilja in trgovine z ljudmi, odpravljanje spolnih stereotipov ter uveljavljanje enakosti spolov v zunanji in razvojni politiki. Vse dejavnosti pa temeljijo na jasnem izhodišču, ki se glasi: »Enakost spolov je temeljna pravica, skupna vrednota EU in nujni pogoj za doseganje ciljev EU glede rasti, zaposlovanja in družbene povezanosti« (*Women and men in decision making*; 2007: 5).

Seznam prednostnih področij je dobro splošno izhodišče za načrtovanje različnih oblik izobraževanja, ki pa je lahko učinkovito, če upošteva posebnosti in razvojne primanjkljaje v posamezni državi ter če je jasno usmerjeno na ciljne skupine po različnih področjih. To pa ne izključuje mnogih skupnih značilnosti, ki se kažejo v vseh družbenih okoljih tako v EU kot širše v Evropi in po svetu, na primer trdovratnost stereotipov ali pa tradicionalna delitev dela. Prav zaradi tega je v dokumentih svetovnega, regionalnega in lokalnega značaja posvečena velika pozornost izobraževanju, in še zlasti izobraževanju moških.

K uveljavitvi spoznanja, da je postopno preoblikovanje moških nujni pogoj za krepitev novih vlog in vzorcev delovanja, ki bi vključevali spolno nepristranskost in enakost po spolu, je pomembno prispeval Svet Evrope zlasti na 4. evropski ministriški konferenci *Demokracija in enakost žensk in moških* (Istanbul; 1997). Generalni sekretar Sveta Evrope D. Tarschys je takšno usmeritev prepričljivo opravičil takole: »Osredotočanje na vlogo moških je vse bolj pomembno vprašanje enakosti, mogoče pa je le, če bodo moški in ženske sodelovali ... Ženske in moški še vedno v precejšnji meri prebivajo v različnih svetovih – moški v javnem in ženske v zasebnem. Taka družba je neuravnotežena in ženskam in moškim preprečuje, da bi razvili vse vidike svojih osebnosti in sposobnosti«. Za zagotavljanje enakih možnosti so zato na primer vlade držav članic Sveta Evrope poklicane, da »spodbujajo moške, da promovirajo enakost na področju svojih pristojnosti z vključitvijo vidika enakosti spolov v svoje vsakdanje delo«. Zagotavljanje bolj uravnotežene udeležbe obeh spolov v javnem in zasebnem življenju in s tem odpravljanje diskriminacije zdaj torej nista (več) le »žensko vprašanje«, temveč predvsem »moško vprašanje«.

Da bi lahko nova (spo)znanja prenašali na naslednje rodove, morajo biti tudi odrasli prenosniki ustrezno seznanjeni s cilji in načini odpravljanja vseh oblik diskriminacije po spolu ter s smiselnostjo tega početja. Ker pa ne gre le za medgeneracijsko učenje, temveč tudi (ali pa predvsem) za znotraj-generacijsko ozaveščanje, je treba usmerjati posebno pozornost na tiste kategorije, ki so ključne pri določanju razvoja na vseh ravneh in področjih. To pa pomeni, da se izobraževanje ne more usmerjati le na (tradicionalno) glavne nosilke izobraževanja, temveč mora zajeti predvsem moške nosilce odločanja.

IZOBRAŽEVANJE (ODRASLIH) ZA ENAKOST SPOLOV

Prvi pogoj za vključevanje družbene enakosti spolov v izobraževanje je izenačitev možnosti za izobraževanje žensk in moških nasploh. Če upoštevamo svetovni okvir, je očitno, da še marsikje – tudi kljub zakonskim zahtevam – obstajajo ovire celo za osnovno izobraževanje deklic (žensk), s čimer so te že v samem temelju prikrajsane za enake možnosti na vseh področjih življenja. V večini industrijsko razvitih držav, kjer teh ovir (več) ni in kjer se izobrazbena raven žensk izenačuje z moško, ali jo celo že presega, pa so pereče vprašanje različne ovire, ki izhajajo iz tradicionalne kulture, in stereotipno določene vloge žensk, kar prispeva k izgubi njihovih intelektualnih zmogljivosti in s tem k siromašenju virov za kakovost skupnega življenja.

Izobraževanju za enake možnosti žensk in moških zato namenjajo veliko pozornosti tudi ključni dokumenti OZN. Tako *Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk* v III. delu, v katerem so določene obveznosti držav pogodbenic, da sprejmejo »vse primerne ukrepe«, da bi ženskam zagotovili enake pravice do izobraževanja kot moškim, v 10. členu med drugim zahteva »odpravo tradicionalnega pojmovanja vloge moškega in ženske na vseh stopnjah in v vseh oblikah izobraževanja ... , zlasti pa revizijo učbenikov in šolskih programov ter prilagajanje učnih metod« ter »enake možnosti za dostop do programov permanentnega izobraževanja, vključno s programi za izobraževanje odraslih«.

Obveznosti držav so podrobneje določene v zaključnem dokumentu ob izteku Desetletja OZN za ženske *Nairobijske dolgoročne strategije za izboljšanje položaja žensk do leta 2000* (1985),

Cilj EU politik je enaka ekonomska neodvisnost za ženske in moške, usklajevanje poklicnega z zasebnim in družinskim delom, enaka udeležba pri političnem odločanju ...

ki temelji na najširšem pojmovanju odgovornih nosilcev izobraževanja skupaj s »sredstvi javnega obveščanja, z nevladnimi organizacijami, programi političnih strank in administrativno akcijo« (56. člen). Nedvoumne so tudi vsebinske usmeritve izobraževanja, saj med drugim zahtevajo, da je treba »mlade ljudi in otroke

kot bodoče starše ... vzgajati in jih mobilizirati tako, da bodo delovali kot pospeševalci in spremljevalci sprememb v vedenju do žensk na vseh ravneh družbe, zlasti zaradi potrebe po večji fleksibilnosti pri porazdelitvi vlog med moškimi in ženskami« (80. člen); ali »učbenike in drugo učno gradivo je treba

stalno ocenjevati, posodabljati, in če je potrebno, popravljati in pisati na novo. S tem bi zagotovili, da bi se v njih odražale pozitivne, dinamične predstave o ženskah in njihovi udeležbi v družbi, moške pa predstavili kot aktivne udeležence v vseh oblikah družinskih obveznosti« (83. člen). Še natančnejše in raznolike obveznosti vlad držav članic OZN glede izobraževanja za enakost žensk in moških so opredeljene v posebnem poglavju o izobraževanju (v členih od 163. do 173.).

V *Poročilu o četrti svetovni konferenci o ženskah* (1995), na kateri je bilo tudi preverjeno uresničevanje nairobijskih strategij, so v poglavju »Strateški cilji in ukrepi« takoj za obravnavo revščine podrobno razčlenjeni potrebni ukrepi za doseganje šestih glavnih

strateških ciljev izobraževanja in usposabljanja žensk. Za izobraževanje odraslih je zlasti pomemben strateški cilj B. 4., ki v točki 83. b določa, da je treba »razviti programe in gradiva za usposabljanje učiteljev in učiteljic ter vzgojiteljev in vzgojiteljic, ki dvigujejo zavest o položaju, vlogi ter prispevku žensk in moških v družinah ... ter še posebno razvijati izobrazbene module, ki naj fantom zagotovijo pridobitev potrebnih spretnosti, da lahko poskrbijo za svoje gospodinske potrebe ter delijo odgovornost za gospodinjstvo in skrb za odvisne družinske članice in člane«. V točki 83. c pa je še opredeljen cilj usposabljanja učečih – »zagotoviti jim učinkovite strategije poučevanja, ki upošteva družbeno konstrukcijo spolov«.

Skladno z usmeritvami OZN sta v Evropi v okviru širših prizadevanj za odpravljanje diskriminacije skrbela za področje izobraževanja Svet Evrope in Evropska unija, ki je pred Amsterdamsko pogodbo spodbujala sistematično ukrepanje z različnimi direktivami¹¹ in akcijskimi načrti. V zadnjem načrtu za zagotavljanje enakih možnosti (v okviru programa Progress) je posebna pozornost namenjena vlogi izobraževanja pri odpravljanju spolno pristranskih stereotipov, ki so vir različnih neenakosti med spoloma že pri samem usmerjanju mladih v izobraževalne programe, pri odraslih pa prispevajo k neenakim možnostim vključevanja v zaposlovanje in pri napredovanju, v politični udeležbi, v znanosti in tudi v zasebnem, družinskem delovanju.

Izobraževalci morajo pri poučevanju upoštevati družbeno konstrukcijo spolov.

Aktualno spopadanje s stereotipi, zlasti v izobraževanju, na trgu delovne sile in v medijih, je v EU utemeljeno s prepričanjem – izraženim na primer v letnih poročilih EU po letu 2003 –, da se je položaj »moških in žensk resnično na mnogih področjih spremenil« (Report ...; 2008), da pa so še potrebni različni ukrepi za doseganje dejanske enakosti. S tem je upravičena potreba po nadaljnjem razvijanju in širjenju različnih oblik izobraževanja odraslih, zlasti tistih, ki odločilno vplivajo na okoliščine vsakdanjega življenja. V to pa sodijo nosilci političnega odločanja na vseh področjih in na vseh ravneh, delodajalci oziroma vodstveno osebje »upravljanja človeških virov« v podjetjih, neposredno vzgojno in učno osebje v formalnem in neformalnem izobraževanju, vodstveno osebje v državni upravi, v različnih združenjih itn.

POMEN IN PRAKSE OZAVEŠČANJA ODRASLIH O ENAKOSTI SPOLOV

»Posebni ukrepi ozaveščanja so nujni za doseganje trajne spremembe miselnosti. Takšne ukrepe ozaveščanja se lahko izvaja v sklopu šolskih učnih načrtov ali v okviru postopka vseživljenjskega učenja, usposabljanja pri delu«. Tako je v poročilu Sveta Evrope (Posebni ukrepi ...; 2003, 203) upravičeno vnašanje novih vsebin v zavest ljudi, ob tem pa je poudarjeno, da se zdi »izobraževanje izobraževalk in izobraževalcev« posebno pomemben ukrep. Prav izobraževalci bi morali biti najprej ozaveščeni o pomembnosti vključevanja vidika enakosti spolov na vsa področja, da bi lahko vse druge seznanjali tudi z različnimi dejavnostmi ozaveščanja o posebnih ukrepih.

V Evropi se je v začetku 21. stoletja nakopičilo že veliko izkušenj v zvezi z izobraževanjem odraslih o enakosti spolov, ki poteka v obliki seminarjev, delavnic, okroglih miz, konferenc, mrežnega povezovanja itn. Od mnogih naj navedem nekaj primerov. Na Finskem ima v državni upravi posvetovalni status Parlamentarni svet za enakost, ki spodbuja uveljavljanje enakosti na področju družbenega načrtovanja, razvijanja zakonodaje in raziskovanje enakosti ter sodeluje z organizacijami na trgu delovne sile in z varuhom za enakost spolov. Zanimiva je izkušnja Portugalske, kjer je bil leta 1994 ustanovljen paritetni parlament, ki so ga predstavljale nekdanje in aktualne poslanke (115) skupaj z enakim številom moških poslancev. Z razpravljanjem o položaju žensk na Portugalskem je vplival na vključitev te teme v politične razprave in v medijsko delovanje.¹²

Pri odpravljanju stereotipov imajo lahko pomembno posredno izobraževalno vlogo različne dejavnosti in/ali ukrepi delodajalcev, na primer vzpostavitev spolno uravnotežene sestave v pretežno enospolnih panogah in v vodstveni hierarhiji ob hkratnem izobraževanju o pomenu teh sprememb; spodbujanje vstopa

žensk/deklet v »moške trdnjave« (na primer v tehnične stroke) s tekmovanji; prizadevanje za spolno uravnoteženo delitev družinskega dela s tem, da delodajalci spodbujajo moške k aktivnemu starševstvu, preprosto tako, da izkoristijo starševski dopust ali bolniški dopust za skrbi potrebnega družinskega člana itn.¹³

V prizadevanju, da bi se v družbenem razvoju izkoristili vsi razpoložljivi človeški viri, je v zadnjem desetletju veliko pozornosti namenjene usklajevanju obveznosti v plačanem in domačem delu, kar se lažje uresničuje, če je osebe, ki upravlja človeške vire, ustrezno izobraženo in spodbujeno. To pa pomeni, da se v različnih oblikah to osebe seznanjajo s smislom usklajevanja tako pri ženskah kot pri moških in s pomenom, ki ga ima takšen prijem tako za osebnostni razvoj vsakega posameznika kot za širše družbeno okolje, da spozna dobre prakse in njihove vsestranske (finančne, moralne) pozitivne posledice, da je seznanjeno s kadrovskim načrtovanjem, ki upošteva raznolikost praktičnega usklajevanja, da se privzgoji občutljivost za potrebe zaposlenih z družinskimi obveznostmi in sposobnost za sodelovanje s socialnimi ustanovami zunaj delovne organizacije.

Skratka, izobraževanje vodi in zaposlenih v kadrovskih sektorjih o odpravljanju težav med delom in družino z vključenim načelom enakih možnosti žensk in moških je nujna sestavina podpornih ukrepov v delovnih organizacijah.¹⁴ K takšni usmeritvi politike EU vodi predvsem spoznanje, da so ukrepi za usklajevanje (zlasti porodniški in starševski dopust) še vedno predvsem namenjeni ženskam in da je udeležba očetov skrajno nizka (vir v op. 14: 80). Predstave, da so ženske odgovorne za družino, zaradi česar so dojeete kot drugorazredna delovna sila, se kažejo tudi v večji brezposelnosti mladih žensk, k čemur dodatno prispeva usmerjanje žensk v izobraževalne programe, ki so sestavljeni po meri tradicionalne ženske vloge. Zato je ena od nalog EU, da se odpravljajo neravnovesje med spoloma tako v izobraževanju kot v udeležbi na trgu delovne sile, kar bi končno prispevalo tudi k »aktivnemu državljanstvu«.

Ker širjenje in poglobljanje družbene krize po letu 2007 silovito povečuje število brezposelnih revnih ljudi in ker so s tem – ob splošnem obubožanju večinskih družbenih plasti – bolj prizadete ženske, je dopolnilno izobraževanje zaposlenih na področju socialnega dela vsekakor potrebno. Na podlagi spolno ločenih statističnih podatkov so za članice EU izdelani pregledi stanja, navedeni so primeri dobrih praks odpravljanja težjega položaja ranljivih skupin

Zaradi družbene krize in še večje ranljivosti žensk, je potrebno dopolnilno izobraževanje zaposlenih na področju enakosti spolov.

v posameznih državah (kot so npr. matere samohranilke – materske enostarševske družine; ženske, ki so izpostavljene nasilju v družini in na trgu z belim blagom, brezposelne ženske itn.).¹⁵ Pripomočkov za izobraževanje izobraževalcev ne manjka, treba jih je le uporabljati pri sistematičnem izobraževanju, ki je usmerjeno na pomembne določevalce vsakdanjega življenja in razvoja.

Razcvet spoznanj o raznolikosti družbene enakosti spolov je že posledica preusmerjanja spoznavnega zanimanja zlasti družboslovnih (in tudi humanističnih) znanosti na področja, ki so do pred nekaj desetletji veljala kot znanstveno in raziskovalno nepomembna, ker so bila potisnjena v območje »njegove« zasebnosti. Do opaznega povečanja zanimanja za prej obrobne teme pa je prišlo, ko so tudi ženske bolj množično vstopile v raziskovanje, ko so dosegle »kritično maso« med raziskovalnim osebjem in začele opozarjati na družbeno konstruiranje enakosti med spoloma. Konec devetdesetih let je EU z ustanovitvijo Helsinške skupine potrdila po eni strani potrebo, da se v raziskovanje vnaša dimenzija spolov, po drugi strani pa tudi, da se ob novih spoznanjih poskuša z različnimi ukrepi odpravljati težji položaj žensk v znanosti.¹⁶ V zadnjem desetletju potekajo po vsej Evropi najrazličnejše aktivnosti (akcijski projekti, konference, seminarji, okrogle mize, delavnice itn.), katerih cilj je ozavestiti neposredno vpletene v

znanosti in raziskovanju ter nosilce politike na tem področju o vključevanju spolne dimenzije in načela enakosti v samo ustvarjanje novih znanj ter o nujnem izenačevanju možnosti žensk in moških pri vstopanju in napredovanju v znanstveni karieri.¹⁷

SLOVENIJA – NEKAJ PRIMEROV OZAVEŠČANJA (POMEMBNIH) ODRASLIH

Glede na to, da so se prizadevanja za uresničevanje enakih možnosti žensk in moških v slovenski družbi začela že v sedemdesetih letih 20. stoletja, je s tem povezano tudi izobraževanje izobraževalcev. To izobraževanje je bilo sestavina širših družbenih prizadevanj za humanizacijo odnosov med spoloma.

V začetku je bilo to izobraževanje namenjeno predvsem različnim strokovnjakom, ki so v drugi polovici sedemdesetih let začeli delovati v predzakonskih svetovalnicah. Na podiplomskem večdisciplinarnem dopolnilnem izobraževanju (pravnikov, zdravnikov, sociologov, psihologov, socialnih delavcev) je bila posebna pozornost namenjena obravnavi socioloških in pravnih vidikov enakopravnosti spolov. Tako so ozaveščani svetovalci v okviru obveznega svetovanja (zlasti mladim pred sklenitvijo zakonske zveze prispevali k povečanju občutljivosti udeležencev za dejansko

Na področju znanosti je v Evropi več mrež, katerih cilj je izobraževati o enakosti spolov mentorje in mentorice, da bi spodbujali zlasti mlade raziskovalke za znanstveno kariero ter da bi jih »opremili« z znanjem za lažje premagovanje različnih ovir v znanstveni karieri, ki so izrazi bolj ali manj prikrite diskriminacije.¹⁸ Ena od privlačnih poti za spodbujanje zanimanja za znanost pri mladih, in sploh za širjenje znanja pri vseh odraslih, je seznanjanje z vzornicami prek pisnih in elektronskih virov.¹⁹

enakopravnost spolov tako v javnem kot v zasebnem življenju. Praktično hkrati so se začela sistematična prizadevanja za ozaveščanje učnega osebja v osnovnih in srednjih šolah. Ključna ciljna skupina so bili nosilci družboslovnih predmetov (družbeno-moralne vzgoje in sociologije), ki so se na predavanjih in opremljeni z ustreznimi učnimi pripomočki (predvsem brošurami) seznanjali z diskriminacijo žensk in s pomenom njenega odpravljanja.

V prizadevanja za dodatno izobraževanje o tej problematiki so se vključila tudi različna društva, na primer aktiv kmečkih žena, ki je v zimskem času pripravljala predavanja za kmečke ženske o različnih posebnih vidikih neenakega položaja žensk.²⁰ V devetdesetih letih so potekala različna predavanja o nasilju in posebno o spolnem nadlegovanju na delovnem mestu, pri čemer so spodbujevalno vlogo odigrala različna društva, kot so na primer telefoni v stiski. Zelo velik val izobraževanja je pred četrto svetovno konferenco o ženskah v prvi polovici leta 1995 sprožil takratni Urad za žensko politiko (ki se je leta 2001 preimenoval v Urad za enake možnosti), ki je izdal tudi vrsto posebnih priročnikov, s katerimi je najširšo javnost ozaveščal o pomenu enakih možnosti spolov.²¹ Ob sodelovanju z več društvi je Urad za žensko politiko ob mednarodnem dnevu akcij proti nasilju nad ženskami izdal tudi brošurico *Kaj ti je dekliraca?* Izobraževanje zoper nasilje se ob podpori različnih društev in z raznolikimi aktivnostmi nadaljuje v 21. stoletju.

Krizne razmere v drugi polovici prvega desetletja v tem stoletju ustvarjajo dodatne spodbude za ozaveščanje zlasti nekaterih posebnih javnosti o enakosti spolov. Na podlagi izbranih ključnih kazalnikov spolne neenakosti, oprtih na raziskave stališč SJM v zadnjem desetletju 20. in na začetku 21. stoletja, je mogoče ugotoviti, da se dejansko povečujejo (duhovna) bremena²² pri večini prebivalstva, ki v novih okoliščinah pomenijo skriti vir diskriminacije žensk in podlago za razkrajanje realnih

temeljev za uresničevanje načela enakih možnosti. Dejansko večja obremenjenost žensk z družino je tisti dejavnik, ki ob sorazmerno sistematičnem postopnem odpravljanju androcentrizma na javnem področju prispeva k temu, da politika enakih možnosti ne more dosegati »enakih rezultatov«. V nasprotju s stališči, ki so usmerjena nazaj, pa se večina pripadnikov slovenske družbe obeh spolov (kljub vsem prizadevanjem za »naravno« stanje) v zadnjih dveh desetletjih vse bolj nagiba naprej – k družbi enakih možnosti, kar je v sodobnosti spodbujano tudi z uradno sprejeto strategijo EU.

O krepitvi enakostne vrednotne usmeritve pri obeh spolih v zadnjih dveh desetletjih pričajo¹⁸ zlasti naslednje značilnosti: prevladujoče in nedvoumno zavračanje ideologije enega skrbnika; utrjenost stališča, da je zaposlitev žensk temelj za njihovo samostojnost in neodvisnost; opazno zmanjšanje prepričanja, da je gospodinjstvo delo za ženske enako izpolnjujoče kot udeležba v plačanem delu; slabitev predstave, da so dom in otroci največja ženska želja; očitno okrepitveno zavračanje možnosti, da bi ženska ostala doma, tudi ko je mati (pred)šolskih otrok; ozaveđenje polovice moških, da bi se morali bolj vključiti v eksistencialno nujno gospodinjstvo delo. Vsekakor lahko takšna prevladujoča stališča razumemo tudi kot posledico preteklega rednega in raznolikega izobraževanja odraslih.

Prihodnji razvoj v Sloveniji sploh ni samoumevno enakostno določen; njegovo smer bosta vsekakor določali dve nasprotujoči si težnji (po oživljanju tradicije na eni in krepitvi enakosti na drugi strani), pa tudi razporeditev družbene moči med spoloma ter med delojemalci in delodajalci (lastniki kapitala). Pomembna kategorija, ki bi morala biti bolj občutljiva do vprašanja neenakosti spolov in zajeta tudi

Zaradi večje obremenjenosti žensk z družino, politika enakih možnosti še vedno ne dosega dovolj učinkovitih rezultatov.

v izobraževanje odraslih, so vodilni – zlasti v političnem odločanju in gospodarskem delovanju. Če upoštevamo staro modrost, izraženo v pregovoru »zgleđi vlečejo« (*exempla trahunt*), je prav skladnost med stališči in stopnjo njihove uresničitve po eni strani izraz doslednosti in poštenosti nosilcev moči, po drugi pa tudi vir zaupanja vanje in s tem v novosti, ki so uresničljive.²⁴

Manjša raziskava²⁵ v letu 2007, ki je zajela 112 vodilnih delodajalcev in 97 vodilnih politikov v Sloveniji, je pokazala, da je več kot polovica vodilnih v politiki seznanjena z zakonodajo EU, da pa je tovrstna seznanjenost precej bolj šibka (manj kot polovica) pri delodajalcih. Res je, da sta obe kategoriji sorazmerno dobro seznanjeni (okoli tri četrtine pri obeh) s slovenskimi predpisi, vendar so tudi tu praznine – čeprav manjše kot glede stanja v EU –, ki bi jih bilo treba zapolniti s sistematičnim dodatnim izobraževanjem.

Ob tem, ko v Sloveniji več zakonov zagotavlja ženskam in moškim enake možnosti (2002) ter enako obravnavo (2007) in varuje to na delovnem mestu (Zakon o delovnih razmerjih 2002), se tudi na strani delodajalcev povečujeta zanimanje in prizadevanje za uresničevanje načela enakih možnosti. To se na primer kaže v povečevanju števila podjetij, ki uvajajo različne ukrepe za usklajevanje družinskih in poklicnih obveznosti oziroma za vzpostavljanje družini prijazne politike.²⁶ Pomembno je tudi vključevanje problematike enakosti spolov v izobraževanje zaposlovalcev. Tako je na primer GZS v jeseni 2007 (29. septembra, 13. in 20. oktobra) pripravila tri (zelo dobro obiskane) delavnice z naslovom »*Odpravite stereotipe o spolu, dajte priložnost talentu*« (2008).²⁷ Glede na to, da so ženske izjemno slabo navzoče v tehničnih poklicih in tudi v tehničnih izobraževalnih programih, je upravičeno prizadevanje za ozaveščanje odraslih o potrebnih spremembah. Temu cilju lahko koristi na primer brošura *Dekleta in tehnični poklici*,²⁸ ki je nastala v okviru izvajanja projekta EQUAL

(2005–2007). K zmanjševanju nasilja na delovnem mestu lahko prispeva tudi izobraževanje odraslih, začeniši z vodji oddelkov za kadre (upravljanje človeških virov). Za to temo obstajajo že pisni viri v slovenščini, na primer brošura in zloženka *Trpinčenje na delovnem mestu*.²⁹ Tudi za ozaveščanje vodstvenega osebja v raziskovanju in znanosti o odpravljanju diskriminacije po spolu je bilo že nekaj delavnic, ki jih je pripravila komisija za uveljavitev vloge žensk v znanosti pri MVŠZT.¹⁹

SKLEPNA MISEL

Dosedanji razvoj je pokazal, da vrsta pridobljenih človekovih pravic za ženske še marsikje ni samoumevna sestavina urejanja življenja, prej nasprotno – mnoge so ogrožene. Skrb za sistematično izobraževanje (pomembnih) odraslih o tem vprašanju je potrebna zlasti v kriznih razmerah, ko se mnogi ozirajo po preteklih vzorcih zagotavljanja družbenega reda. Prav zato je treba posebno pozornost namenjati ozaveščanju moških in njihovi večji odgovornosti ter aktivnosti tudi v domačem delu. Pogosto se namreč srečujemo z oceno, kako da sodobni moški ne poznajo svoje nove vloge, medtem kot tradicionalne ne morejo več v celoti uresničevati. Sklicevanje na nepoznavanje vloge nastopa kot opravičilo za to, da se lahko ohranjajo določene njihove prednosti. Vendar je pomembno vedeti, da na primer polovica anketirancev v slovenskem javnem mnenju v letu 2003 priznava, da bi morali biti moški bolj dejavni v »kraljestvu gospodinjstva«. Upravičeno lahko domnevamo, da večina moških natančno ve, kaj bi bilo treba storiti, vendar – glede na realne možnosti – tega ni pripravljena storiti. Večja neposredna delovna udeležba v gospodinskem delu bi namreč vplivala na zmanjšanje prostora svobodnega odločanja za (bolj prijetne) druge zunajzaposlitvene dejavnosti. Janezek se bo torej moral v bodočem izobraževanju ob spoštovanju človekovih pravic žensk naučiti tudi odrekanja nekaterim prednostim.

LITERATURA

- Bergstrand, G. in drugi (1996). *Prostori moškosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Bundesamt für Berufsbildung und Technologie BBT et al. (2007). *Chancengleichheit von Frauen und Männern an den schweizerischen Hochschulen*. Bern. Commission of the European Communities (2008). *Report from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Equality between women and men*.
- European Commission (2006) *Equality for women and men. European Community acts*.
- European Commission (2006) *Gender inequalities in the risks of poverty and social exclusion for disadvantaged groups in thirty European countries*.
- European Commission (2006). »Making work pay« *debates from a gender perspective. A comparative review of some recent reforms in thirty European countries*.
- European Commission (2006). *She Figures*.
- European Commission (2007). *Women and men in decision-making 2007: Analysis of the situation and trends*.
- European Commission (2008). *Mapping the maze: getting more women to the top of research*.
- European Communities (2008). *Break gender stereotypes, give talent a chance*.
- Evropska komisija (2003). *Zapravljeni talenti: izza domačih štirih sten pred javnost*.
- Genetti, E./Nöbauer, H./Schlögl, W. (izd., 2003). *Move on... Ergebnisse und Empfehlungen aus dem Wiener Mentoring-Projekt für Nachwuchswissenschaftlerinnen*. Wien: Projektzentrum Frauenförderung der Universität Wien.
- Gortnar, M. (ed., 2008). *Elimination of Gender Stereotypes. Mission Impossible*. Ljubljana: Government of the Republic of Slovenia, Office of Equal Opportunities.
- Jogan, M. (1986). *Ženska, cerkev in družina*. Ljubljana: DE.
- Jogan, M. (1990). *Družbena konstrukcija hierarhije med spoloma*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
- Jogan, M. (2001). *Seksizem v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Jogan, M. (2004). »Spolna neenakost kot (ne)samoumevna značilnost sodobne slovenske družbe«. V: Brična Malnar, Ivan Bernik (ur.) *S Slovenkami in Slovenci na štiri oči*. Ljubljana: FDV – IDV, str. 265–286.
- Jogan, M. (2005). »Katoliška cerkev in diskriminacija žensk«. *TIP* 42, 4–6, str. 594–605.
- Kanjuo Mrčela, A. in Černigoj Sadar, N. (2007). *Delo in družina: s partnerstvom do družini prijaznega delovnega okolja*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Kozmik, V. (ur., 1998). *100 besed za enakost*. Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
- Mladenič, D. (ur., 2006). *Enakost žensk in moških v znanosti in raziskovanju v Sloveniji*. Ljubljana.
- Nöbauer, H. and Genetti, E. (ed. 2008). *Establishing Mentoring in Europe. Strategies for the promotion of women academics and researchers*. Fribourg: eument-net.
- Poročila Slovenije po mednarodnih pogodbah Združenih narodov o človekovih pravicah*. (2008). Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije.
- Poročilo o četrti svetovni konferenci o ženskah* (1996). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko.
- Posebni ukrepi za zagotavljanje enakosti žensk in moških* (2003). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za enake možnosti.
- Pot k enakosti spolov* (2007). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za enake možnosti.
- Robnik, S., Milanović I. (2008). *Trpinčenje na delovnem mestu*. Ljubljana: Sindikat bančništva Slovenije.
- Sedmak, M. in Medarič, Z. (ur., 2007). *Med javnim in zasebnim*. Koper: Založba Annales.
- Smrke, M. (2000). *Svetovne religije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Spremenjena evropska socialna lista (2000)*. Strasbourg: Council of Europe.
- Tupa, B. et al. (ur., 2004). *Vlastni pokoj: 10 pripledu*. Praga: Narodni kontaktni centrum – ženy a veda.
- Turk, M. et al. (ur., 2008). *Dekleta in tehnični poklici*. Ljubljana: Zavod Meta.

¹ Takšna pojmovanja večkrat srečamo pri skrajnih zagovornikih tradicionalnega reda, ki svarijo pred »pomožčenjem« žensk ali se celo posmehujejo zamisli o enakosti, češ, »ali bodo zdaj moški rodili otroke«.

² V slovarju 100 besed za enakost (ur. Vera Kozmik), Ljubljana: Vlada Republike Slovenije, Urad za žensko politiko; 1998: 16.

³ Pojem seksizem ne zajema le ene razsežnosti družbenega delovanja, temveč je – podobno kot razizem – vsebinsko širši pojem. Seksizem je oznaka za celoto prepričan, stališč, vzorcev delovanj in praktičnih vsakdanjih delovanj, ki temeljijo na strogem ločevanju dejavnosti po spolu ter podeljujejo posameznikom posebne neenake lastnosti glede na spol (Jogan, 2001: 1).

⁴ Pojem »androcentrizem« je bolj ustrezen kot »patriarhat« (ki ga še vedno uporablja veliko družboslovcem in družboslovc) zato, ker zajema moški spol v celoti, neodvisno od očetovske vloge; moški je kot pripadnik spola imel določene prednosti pred ženskim spolom, pa če je bil oče (»patriarh«) ali ne.

⁵ Skozi stoletja so imele praktično monopolno vlogo pri oblikovanju ženske identitete in družbene vloge religijske

- razlage oziroma cerkve. Če upoštevamo le najpomembnejše svetovne religije, vidimo, da je v »svetih« besedilih povsod ženska strogo določena kot nesamostojna, odvisna od moškega (očeta, moža, sina) in s tem kot poslušna in podrejena (Smrke; 2000: 83 – Manujev zakonik, 175 – judaizem; Jogan; 1986, Jogan; 2005 – krščanstvo in katoliška cerkev). V času sekularizacije je to vlogo delno prevzela (zlasti) družboslovna znanost (Jogan; 1990: 46–68 in 151–189). V zadnjih dveh desetletjih pa postajajo spet zelo dejavne fundamentalistične smeri nekaterih religij (zlasti islama in krščanstva).
- ⁶ Pomembna prednost Slovenije pred drugimi nekdanjimi »realsocialističnimi družbami« je (bil) samoupravni socialistični sistem, v katerem so se zlasti v sedemdesetih in osemdesetih letih razvijale različne oblike demokracije »od spodaj« («democracy from bottom up»), katerih delovanje je vključevalo tudi cilj večje enakosti spolov (kar se je kazalo tudi v neposrednem zavzemanju za gradnjo otroških vrtcev, domov za starejše, zdravstvenih domov itn. ter tudi v finančni podpori – samoprispevek državljanov in državljanek); v političnem delovanju pa so bile vse bolj udeležene tudi ženske (v političnem govoru istega časa je šlo za povečanje politične udeležbe žensk zaradi »strukture«, kar pa je dejansko enako, kot se je kasneje izražalo s »kvotami« (Več v: Jogan; 2004).
- ⁷ V pisni obliki je ta konvencija v slovenščini dosegljiva na primer v priložniku Pot k enakosti spolov (Ljubljana: Urad Vlade RS za enake možnosti; 2007) ali pa v zbirki dokumentov Poročila Slovenije po mednarodnih pogodbah Združenih narodov o človekovih pravicah (Ljubljana: Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije; 2008: 433–442 in 443–447 je dodan Opcijski protokol h Konvenciji).
- ⁸ Ključni dokumenti (ali njihovi deli) so v tiskani obliki dostopni v obsežni publikaciji Equality ...; 2006, ki obsega 330 strani.
- ⁹ Od mladit leta 2003 mora evropska komisija na zahtevo evropskega sveta vsako leto poročati, kako napreduje uresničevanje načela enakosti žensk in moških in vseh državah članicah. Marca 2008 je izšlo že peto letno poročilo, v katerem je ob znamenjih izboljševanja tudi nedvoumno poudarjena potreba po tem, da države članice z različnimi ukrepi v prihodnje zmanjšujejo neenakosti med ženskami in moškimi na vseh področjih in na vseh ravneh delovanja. Uresničevanje egalitarne strategije EU je finančno podprto, zanj pa je odgovornih več področnih teles.
- ¹⁰ V angleščini se naslov glasi: »Roadmap for equality between men and womens«.
- ¹¹ Pregled različnih posebnih ukrepov za zagotavljanje enakosti je v poročilu (v knjižni obliki) Posebni ukrepi za zagotavljanje enakosti žensk in moških (Ljubljana: Vlada Republike Slovenije; Urad za enake možnosti: 2003). Celovit pregled ključnih direktiv in drugih zakonskih aktov Evropske unije od začetka osemdesetih let 20. stoletja do vključno 2004 je v obsežni publikaci-

- ji Equality for women and men. European Community acts, European Commission; 2006.
- ¹² Več primerov je navedenih v Posebnih ukrepih ... (2004–2009).
- ¹³ Podrobneje o takšnih primerih v zborniku Elimination of Gender Stereotypes. Mission Impossible (Ljubljana: Government of the Republic of Slovenia, Office of Equal Opportunities; 2008: 101–133).
- ¹⁴ O tej temi je v EU na voljo že obilo različnih poročil in priložnikov, na primer Reconciliation of work and private life. A comparative review of thirty European countries, EC 2006. Zahteva, da morajo države članice izboljšati ponudbo in kakovost razlikovanj storitvenih dejavnosti (npr. vrtcev) za lažje usklajevanje med delom in družino, je tudi v sklepih Poročila ... za leto 2008 (Report from the Commission to the Council ...; 2008: 9). V slovenščini je primeren vir delo: Kanjujo Mrčela A. in Černigoj Sadar: Delo in družina ..., Ljubljana, FDV; 2008.
- ¹⁵ Kot primer naj navedem poročili izvedenske skupine članic EU Gender inequalities in the risks of poverty and social exclusion for disadvantaged groups in thirty European countries (EC; 2006) in 'Making work pay' debates from a gender perspective. A comparative review of some recent reforms in thirty European countries (EC; 2006).
- ¹⁶ Novembra 1999 je bila v Helsinkih ustanovljena posebna skupina izvedenk/cev in/ali državnih uradnikov, ki jo sestavljajo predstavnice/ki 15 držav članic EU in 15 nečlanic (večinoma kandidatki); ta skupina je znana kot Helsinška skupina za ženske in znanost, v kateri ima že od začetka svoje mesto tudi slovenska delegacija. Na podlagi nacionalnih poročil o stanju in vseh 30 državah (članicah HS) je bil pripravljen dokument, ki je izšel marca 2002, National Policies on Women and Science in Europe. V tem dokumentu sta potrjena diskriminacija žensk v znanosti ter spoznanje, da je vsem državam skupno pomikanje spolnega ravnovesja v politiki o znanosti in v sami znanstveni dejavnosti. Za države vzhodne in srednje Evrope je pomembno poročilo izvedenske skupine ENWISE iz leta 2004 Zapravljeni talenti: izza domačih štirih sten pred javnosti; za uveljavitev žensk v političnem odločanju o znanosti pa je spodbudno poročilo izvedenske skupine in letu 2008 Mapping the maze: getting more women to the top of research. Leta 2003 je evropska komisija prvič izdala publikacijo s statističnimi podatki o znanosti v znanosti She Figures (2006 je izšla dopolnjena izdaja).
- ¹⁷ Naj navedem le en primer akcijskega projekta, v katerega je bila aktivno vključena Slovenija – Srednjeevropski center za ženske in mlade v znanosti (2004–2006) – in v okviru katerega je bila opravljena tudi raziskava o stališčih do enakosti spolov odgovornih politikov in visokih državnih uradnikov, vodilnega osebja v javnih raziskovalnih in znanstvenih ustanovah ter v javnih medijih. Več o tem v delu Enakost žensk in moških v znanosti in raziskovanju v Sloveniji (ur. Dunja Mladenčič, Ljubljana; 2006).

- ¹⁸ Temu je na primer namenjen priročnik *Establishing Mentoring in Europe. Strategies for the promotion of women academics and researchers* (ur. Herta Nöbauer in Evi Genetti, Fribourg: eument-net 2008). V nekaterih državah imajo izredno podrobno izdelano strategijo zagotavljanja enakosti in akademskem okolju in so za to odgovorne posebne enote in zaposlene koordinatorko. Tako je na primer v Avstriji (že od začetka devetdesetih let deluje posebna pooblaščenka za enakost spolov pri rektorski konferenci, v začetku 21. st. se izvajajo uspešni mentorski programi in.; o mentorskem projektu na dunajski univerzi bolj podrobno v brošuri *Move on...*, ur. Evi Genetti et al.; 2003); v Švici, kjer ob zveznih načrtih obstajajo za akademske ustanove na vsakem govornem območju posebni podrobni načrti (več o tem v publikaciji Univerze v Bernu: *Chancengleichheit von Frauen und Männern an den schweizerischen Hochschulen*, Bern; 2007); v Nemčiji, kjer ima ob zveznih aktivnostih vsaka dežela svoje dejavnosti. Izobraževanje nosilcev/ilk mentorskega delovanja je večinoma usmerjeno in to, da bodo nudili posebno podporo zlasti mladim ženskam, ki so pogosto najbolj prizadeta skupina. Tako se ta naravnost izraža že v naslovih različnih pripomočkov (npr. *A guide to mentoring female academics*, ki ga je finančno podprl Evropski socialni sklad v okviru iniciativnega programa *Progress – EQUAL* in s sodelovanjem vrste univerz iz Evrope).
- ¹⁹ Tako so prek medmrežja (EU) dosegljive različne znanstvenice, med njimi tudi dve slovenski – dr. Aleksandra Kornhauser in pokojna dr. Lidija Andolšek - Jeras. Pisnih del o znanstvenicah – vzornicah je mogoče najti povsod po Evropi, na primer na Češkem, *Vlastni pokoj: 10 pohledu* (Praga; 2004).
- ²⁰ Skupaj z dr. Ano Barbič, ki je od leta 1979 poučevala sociologijo na Biotehniški fakulteti Univerze v Ljubljani, sva večkrat sodelovali na takšnih predavanjih: ona s temo o kmečkih ženskah v razvoju, jaz, na primer s temo *ženske in religija*. Razprave po predavanjih so bile izjemno bogate, saj so se mnogim ženskam »odprle oči« in so iz njih kar vzele osebné izkušnje pripadnic podrejenega spola.
- ²¹ Zloženske so prinašale tudi spolno ločene statistične podatke po posameznih področjih za minulo desetletje (1985–1995). Pod skupnim naslovom *Ženske in moški v Sloveniji* so bile posamezne zloženske usmerjene na posebno področja, označena v podnaslovih. Navajam nekaj podnaslovov: *zaposlenost, brezposelnost, plače; državni organi; vzgoja, izobraževanje, znanost; družinsko življenje*. Glede na naraščajočo brezposelnost žensk je bila pomembna tudi zloženska *Odprimo vrata ženskam, ki je vsebovala tudi potrebne nasvete za iskanje družbene pomoči*.
- ²² Tako se je na primer strinjale s stališčem, da je »zaposlitev ženske na škodo otrok«, povečalo pri moških s 14,4 (1992) na 47,9 odstotka (2003) in v istih letih pri ženskah s 15,7 na 45,2 odstotka (Jogan; 2004: 277).
- ²³ Po podatkih SJM 1992, 1993 in 2003 (Jogan; 2004).
- ²⁴ Naj to obče spoznanje ponazorim s primerom dobre prakse novega očetovstva: švedski premier je sredi devetdesetih let 20. stoletja izkoristil pravico do izdabe dela starševskega dopusta za svojega novorojenega otroka, s čimer je dal dober vzled vsem tistim očetom, ki nimajo tako visokega in uglednega položaja. S tem je potrdil prepričanje, da je v sodobnosti aktualno predvsem »moško vprašanje« in ne več »le« žensko« ter da bo politika »boljša, če bodo lahko politiki tudi aktivni starši« (Bergstrand in drugi; 1996: 12).
- ²⁵ »Sprejemanje različnosti – korak do pravične družbe« – raziskavo je izvedel Zavod za izobraževanje in kulturo, Črnomelj 2007, v evropskem letu enakih možnosti za vse.
- ²⁶ Več o tem: *Kanjuo Mrčela in Črniško Sadar; 2007*.
- ²⁷ Pod tem naslovom je na voljo tudi pisni priročnik (skupaj z zgoščenko o primerih dobre prakse) *Break gender stereotypes, give talent a chance (European Communities; 2008)*, ki je namenjen svetovalcem za majhna in srednje velika podjetja ter upravljalcem človeških virov, izdala pa ga je EK ob sodelovanju MOD (ITC–ILO) in Evropske gospodarske zbornice (EUROCHAMBRES).
- ²⁸ Projekt *Equal* je financiral Evropski socialni sklad, omenjeno delo (ur. Marta Turk et al., Ljubljana, Zavod Meta; 2008) pa je sofinanciralo tudi MDDSZ.
- ²⁹ Izdajatelj obeh pripomočkov je Sindikat bančništva Slovenije, avtorici sta Sonja Robnik in Irena Milanovič.
- ³⁰ Več o delovanju te komisije in o problemih žensk v znanosti sploh v prispevku M. Jogan »Delo+družina: razvojno geslo za oba spola v znanosti« (v knjigi *Med javnim in zasebnim*, ur. M. Sedmak in Z. Medarič, Koper: Založba Annale; 2007: 131–153).

